عالمجان ابراهیموف

دیڭگزده

«شوراغه» درج ایتلگاندن صوڭ آیرم رساله شکلنده باصلدی.

باشقورتستان دولت كتبخانهسی

اورنبورغده «وقت» طبعهسی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1911

54059

عالمجان ابراهیموف

دیڭگزده

«شوراغه» درج ایتلگاندن صوڭ آیروم رساله
شکلنده باصلدی.

Национальная библиотека
имени Ахмет-Заки Валиди

65049

«وقت» مطبعه‌سی اورنبورغده.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1911.

دولت نشریاتی

دیڭگزده

(« یول کورنشلری » دفترندن)

I

قویاش توشلکدن بایطاق آووشقان ایدی . کوك یوزی آچیق ، هوا صاف و طن بولوب ، جیل ـ داولدن اثرده یوق ایدی . بیلکه‌نلرن زور قوش قاناتلری ره‌وشنده قایورغان کیمه‌مز اورنندن قوزغالوب، طن و شوما دیڭگز اوستندن کون بایوش یاغینه قاراب ، غیورانه یوللاندی . کیتدك . صاو بول ، ساحل !

بز آلغه کیتکانصاین آرطمزده‌غی شهر ، لیمان و آنده‌غی کاراب ، بارژا ، قلله و بیوك مورجالر بیرگه باتا بارالر؛ آلار اوستینه قاره کوك طومان حاصل بولوب ، اوتکان هر بر مینوت شول طومانی قالونایتا و آنده غی قاراچقلرنی برم ـ برم یرگه چومدره بارا ایدی .

نهایت آلار کوزدن بتونلای یوغالدی . تیره یاغمزده بر یاقدنده ایکی چیگی کورونمگان کوگلجم صو ایله ماوی

کوکـکه باشقه بر ئه‌یبرده قالمادی. گویا بتون کائنات صو بله‌ن کوکدن عبارت ایدی.

کوزنی قای یاقغه یونالدرگانده‌ده نهایه‌سز صو همك ایك «جیتز خیال» ده آرغی چیگنه باروب ایر بشه آلماسلق درجه‌ده نامتناهی کور والگان فضاغه باشقه بر نرسه‌ده اوچرامی ایدی.

دنیا طن و ساکن. کون کیچوگه. قویاش دیگـگز آرطینه باتا؛ صو اوستی غروب آلدنده بولا طورغان «قزل اوط» توسندن قاره صاریغه، نهایت طومانلی قاره‌غه ئه‌یله‌نه باره. غروب و شفق چاقلرنده‌غی ماطور، موڭ و شعری منظره اورنینه، آدمنڭ روحینه ایکنچی تورلی تأثیر ایده طورغان قویی قاره وسرلی صمان کورنش طووا. بیلـکه‌نمزده‌گی، بتون صانلری بکرمیگنه بولغان یولچیلرمز آفرن ــ آفرنغنه اورونلاشوب آچیق کوك آستنده تیره‌ن وطنچ یوقیغه چومالر.

طبیعتنڭ طنلق و سکونتی دخی کوچایا توشه؛ تونڭ بتون حیاتنی چولغاغان قویی قارانغولغی بوسکونتکه طاغی آرطغراق محکملك بیرگان اوستینه آنڭ سریتن آرتدره.

جیلسز وقت، دیگـگز کیمه‌چیلری اوچون زور بخت در: آلار بونی غنیمت بلوب، اوطورغان اورونلرنده برم - برم یوقیغه کیده‌لر. تیك یولدزلرغه قاراب کیمه‌نڭ باراچق یولن تعیین و اداره قیله طورغان «قویرقچی» غنه اویاو باره.

هر بیرده طنلق و یوقی...

لیکن مین یوقلی آلمیم: ممکن توگل.

II

یراق و آچیق کوکده آلمازدای یاقطی و نورلی یولدزلر برهم ـ برهم ظهور ایته .. بارغانصاین آلار آرتا، کوبایا. نهایت بتون فضا آلار ایله طولوب، شوندی ماطور، موك و عجیب منظره طوواکه، کشی آلارغه قاراسه اوزن و بتون نرسه‌نی اونوتوب، تیره‌ن ـ تیره‌ن اویغه، ایگی ـ چیگی بولمغان طاتلی و لذیذ خیالاتقه چوما: ایك یراق و ایك یه‌شرن حسلری قوزغالوب، روحنده بتونلای باشقه بر تأثر طووا.

طبیعت، فضا، آی و یولدز ـ بولار هر ییرده بار. هر ییرده بر. لکن آلارنك تأثیری آدمنك بولغان ییرینه قاراب آلماشه: طاوش، شاو شو ایله طوافان بر شهرنك زور طاش بنالری‌نك طوزانلی ته‌ره‌زه‌سی آرقلی، یاکه تیره یاغندن زور بنالر ایله چولغانغان کورولتیلی بر اورامدن قاراوایله، الوغ دیگـگزنك اورطاسنده‌طن و قارانغی کیچه‌ده، آچیق فضانك منور یولدزلرن و آلارنك انعکاس و جمالن تماشا آراسنده قیاس قبول اولمغان آیورمه بار.

III

بز همان بارامز.
لکن بیك آقرن، بیك یالقاوغنه.

کیچه همان طن؛ خلق همان یوقلی؛ تیك قویرقچیغنه کوزلرن بر یولدزغه تکه‌ب، اورننده قاطوب قالغان کبی اوطوره. اولده متأثر بولسه کیره‌ك. دشمی، طنمی. طاوش و قوزغالش ایله تیره‌ن طنلق و سکونتنی بوزمی. هر نرسه قاره؛ قارانغی؛ طن و ساکن. جایگی و کوزگی تونلرده گنه بولا طورغان قالون و قویی قارانغولق بتون تیره یاقنی چولغاب آلوب فضا، صو و بتون دنیا مجسم قارانغولق توسلی طویولالر.

کیمه‌مز، گویا، صونیغنه توگل، شو دیوار توسلی قارانغولقنی‌ده یاروب بارغاندای حس قیلنه. دیڭگزنڭ صووی شو درجه‌ده طن، آور هم قویي کورینه‌که، اوستمزگه توشه‌لگان کوکنڭ قویي وقالون قارانغولغی اچندن یالطراغان میلیونلرچه یولدزلر آنگا هیچ بر سلکنمی، ئه‌لجی ـ مولجی کیلمی انعکاس ایته‌لر.

بیلکه‌نمزنڭ کوکگه طابا صوزولغان فلاگی یانینه بیوك باغاناغه قادالغان فانار ایسه شو یراق یولدزلرنڭ برسی، زورراغی توسلی بولوب کورینه. شولارنڭ همه‌سی مؤثر بر شعر و جمال بیره‌لر. روح باشقه هیچ قایده بولمغان تأثر همده طنلق و یالغزلق حس ایته.

بو تیره‌ن سکونتنی بوزغان بر نرسه‌ده یوق. تیك، بیك سیره‌ککنه، قوتسز دولقونلر کیمه‌مزگه یومشاقغنه قاغلوب، «طنلقنی بوزماسه‌م، یارار ایدی» دیگانده‌ای ضعیف و قورقاق

بر طاوش چقارغالیلر. لکن شو ضعیف و کوچسز طاوش نهایەسز تیرەن سکونت اچینه چوموب، طنلق اولگیدنده آرطق محکملەشه توشکان توسلی طویولا باشلی. بر آزدن صوڭ دیڭگز توبندن موگغنه، آقرنغنه، نورلی آی کوتەریله.

اول باشده قزغلت صاری؛ صوڭره آقصول صاریغه، نهایه کوموش توسلی آقغه ئەیلەنەده بتون کائناتکه ملائمانه و محبانه قاراب، طن و آقرنغنه، آچیق فضاده یوزوب کیده. دنیانی چولغاغان قالون و قویی قارانغولق صیغایا؛ یوقارا، بارا طورغاچ، طن و شوما دیڭگزنڭ اوستی اولگی طومقاره و بر آز مدهشده اولغان توسندن چقوب، آینڭ یومشەق و صالقون نوری ایله کومولهــ کوموش توسینه کره. صونڭ اوستی شونڭ ایله زینتلەنوب، توبینه کوکدەگی قدرلوك نورلی و موڭلی بولغان ایکنچی آی توشه ـ انعکاس ایته.

دیڭگز کورنشی عموماً اوزگەره. باشقه هر یاق اولگی کبك طن هم شوما اولوب، فقط کوموشلەنگانگنه ایسەده، آی یاقطیسی بزم آرطمزدەغی صونڭ کیمه ایله ایکیگه یاریلوب، شادرالانوون کورسەته. لکن اولده کوڭللیگنه وماطور لقغنەدر. آندەمڭ تورلی نورلی چەچرەولر اوینی... بیبی؛ برەونڭ تعبیرنچه، دیڭگز اوزینڭ میلیوندن زیاده واق، مزین هم سویکوملی تبسملری ایله آیلی کوکگه قاراب جلمایا. شولردن بزم کیمەمزنڭ آرتده قالغان ازی قایناشوب طورغان نور توسینەکره.

IV

دیڭگزگه کروب یوغالو ایله وجود آقرن وطن بولغان بر راحتلك حس قیله باشلی . روح جیڭلایگاندای ، کوڭل کیڭایگاندای بولوب ، حیات اوزن باصوب یورگان الم و اضطرابدن قوتولغان طوبولا . آنده گویا روح ، ته‌نگه غلبه قیله .

مین دیڭگز ایله بارغانصاین جسماً یالقاولق باصقانن حس ایتدم . یوریسی ، قوزغالاسی اولقدر سویله‌شه‌سی‌ده کیلمگان کبك . لکن جان اویانا . معنویات باش کوته‌ره . خیال و مخطره دائما ـ دائما اشلی ، اوزلکسز اشلی . بولا مینوتلر : صانسز یولدزلر ، آیلر ایله بیزه‌نگان یراق کوك هم آلارنڭ انعکاسی ایله مجسم شعر ره‌وشینه کرگان طن و شوما صو اوستندن حاصل بولغان جمال و شعر شو درجه‌ده تأثیر ایده‌که ، کوڭل اوزینڭ واق دنیاسندن بتونلای علاقه‌سن کیسه ، صافلانا ؛ قوتی و آزادلغی آرطوب ، ئلله قایلرغه ئلله نیندی یراق عالملرگه ، کوکنڭ فضانڭ آریاغینه ، ازلیتدن ابدیتکه‌چه کیده ؛ کیده ـ کیده نهایه‌سز کید؛ کائنا‌تنی ئه‌یله‌نه . تیره یاغڭنی چولغاغان مؤثر شعرگه قاریسڭن یوغالاسڭ . زماننڭ اوتوی برده طویولمی ؛ هم تله نمیده . بعضاً ، باشقه وقتده‌غی کبك جان ئه‌رنووندن توگل ، بتونلای ایکنچی نرسه تأثیرندن ، کوز یه‌شلری صالقون یوزدن آقرنغنه تگه‌ریلر . لکن مونڭ اوزنده‌ده بر لذت و بر عالی

سعادت طویولا . موګارچی روحنی صزلانقان الم واضطرابلر قدرت قولی ایله برهم ـ برهم آلونه ، بته‌لر . کوکلـګه کوب کوب نرسه کیله ؛ لـکن ګل یاخشیلق ؛ ایزګولك ؛ ګل امید ومحبتګنه ؛ باشکدن کیچکان اوصاللغك بارده نفرت حسن قوزغاتا . عموماً حیوانیت و ابلیس جیګلوب ، برګنه مینوتقه بولسه‌ده ملـکوتیت باش کوته‌ره . ئلله کم ، ئلله نرسـه قاشنده باش ایه‌سی ، تقدیس ایته‌سی کیله .

یاشیسی . . . . . . ملك یل یاشیسی کیله باشلی . لـکن بو عادی یاشاو بله‌ن توګل . . . بتونلای باشقه‌چه ، روح تعالی ایته ؛ بتون وجود طن ، آقرن ، ملایم ونی دیبده‌آتاو ممکن بولمغان ، درستره‌ګی آنی تعبیر اوچون « آدم تلی » یتشمګان علویت ، سعادت وشادلق ایله طولا .

۷

دیګـګزګه کرګانمنك ایکنچی کونی ایدی . بوقیدن یاکا طوروب ، کیك وکوګلچم صو اوستندن الوغ آق قانا ـ تلرن متکبرانه قایورغان ییلـکه‌ننك بر یاقغه ، جیل آستینه طابا آوا توشوب ، تیبره‌نه تیبره‌نه باروودن راحتکنه بر طالغوناق اچنده اوطورمقده ایدم . تونده‌ګی ماطورلقلر ، شـعر و جماللر بتوب ، ایندی قوربراق خیالاتقه نوبت بیرلـګان ایدی . اوطورغان کیمه‌مزنك بو زمانده معروف پاراخودلردن بولمیچه ، تاریخنك ئلله قاچانغی دورلرندن

قالغان ييلكه‌نلي كيمه- پاروصني- بولوی ايسكی و بيك ايسكی زمانلرنی تخطر ايتدره ؛ شوندی ناقص وقورقنچ كيمه‌لر ايله بتون بر يوزن گيزگان ما گيللانلر، بتون بر دنيا تابقان كولومبولر آلاردن بيك و بيك ايسكی ماهر كيمه‌چی فينيقه‌ليلر ايسكه كروب چغا . كوكُل شولارنی آرالاب ماتاشا ايدی . آياقلر اوبودی . بر آزغنه يوررگه كيره‌كسندم . لكن قايا يوررگه ؟ مونده كيمه اوستی بيك كچكنه آياغكنی كيروب ، كيروب بر نيچه آدوملر آتلاساڭ، باشقه باروب چغاسڭ ، بر نيچه ئه‌يله‌ندمده كيمه‌نڭ بورونينه باروب اوطوردم . يانمده بر آدمده يوق ايدی ، طاغی اولگيچه كيمه تيبره‌توی راحتكنه بر طالغونلق بيردی . ديڭگزنڭ طن ، ساكن و آيلی كيچه‌لری - فوق العاده ره‌وشده اشغال وجذب قيلسه‌ده كوندزی آلای توگل . اول طويدره؛ يالقو حس ايته باشليسڭ . منظره‌نڭ گل بر توسلی بولووی تيره يافنی تماشادن كيله طورغان جووانچنی‌ده آزايتا . لكن، مين يوقيدن ياكا اويانغان بولغانغه بولای تأثير ايتمگان، نهايه سز صو بله‌ن كوكنڭ برگه طوتاشقان و ابديتنڭ بزگه قاراغان حدودی توسلی طوبولغان خطقه قاراب اوطوره‌قده ايدم . يانمه، آرت يافدن، بر آياقنڭ ياقونابغانن ايشتدم . شوندن صوڭوق قرادشچه بر طاوش ايشتلدی !

— السلام عليكم ! نی حال ، ايسه‌نمی بالام ؟

— وعليكم السلام !

ــ مین یوق دیب طوره ایدم ، بر مسلمان بار ایکان ئەلی ! نی حال ، قایدن کیلەسك ، بالام ؟

ــ ایسەنمی ، صاومی ؟

ــ ایسەنمی ، صاومی ؟

ــ الحمدلله اوزك ایسەنمی ؟

ــ خدایغه شکر ، خدایغه شکر !

. . . .

کیلوب سوز باشلاغان آدم ـ بر تاتار قارتی اولوب ، مینم بورونڈن طانوشم ، فلانم ، توگل ، ـ عمرمده برنچی کورگان آدم ایدی . لکن تکلف نیگه ؟ خصوصاً بولده . خصوصاً بتون کشیسی بکرمیدن آرطمغان کچك بر بیلکەنڈه . بابای ایله هیبتلاب کوروشدکده ، اورون کورسەتوب ، اوطوروون اوتندم . بلشدك . طانشدق . یارطی ساعت اوتمگاندر ، بز ایندی ئمله قاچانغی دوستلر بولوبده اوزاق آیورلشقانصوك ، یاڭا اوچراشقان ایکی آدم کبك ئەڭگەمەگە کریشدك . ایك اول آنی سزگه تقدیم ایدیم :

اول ـ قصقه بویلی ، یابق ونچکه گەودەلی هم بر آز بوکر یراکده اولوب ، برده پچەق تیدرلمگان آقصاقاللی وجبدایگنه قالدروب قریلغان مییقلی ، شونڭ ایله برابر بر قاتلیلغی و کشیگه جلیلغی ، یوزندەنوك بیلگلی بولغان بر بنده ایدی . اصل وطنی قازان بولسەده ، حاضرگی طورمشی . . . شهرنده بولوب آندەغی ایك زور مسجد

لرندن برنده «فراش» ایکان .

تاریخ حیاتی ـ اوز ظننچه، فوق‌العاده‌در . بیك یه‌شدن یتیم و مربیسز قالوب ، کوب یللر خیر صوراب طاماق طویدرغان . آنده ئلله نیندی فاجعه‌لر ، قیینلر ، آچلقلر برەم ـ برەم اوییلوب کیلگان . صوگره بر صوفر خیرچی گه طاماق حقینه یاللانوب، آنی بر نیچه یل جینه‌کلاب سائلچیلق قیلدرغان، اوز تعبیرنچه ، خیرچیگه یالچی بولغان . صوگره، یازمش آگا کولوب قاری باشلاب ، اول نیچکدر ، بر حضرتنك یورطنده خاتون قز یوموشینه آلونغان . حضرت یاخشی آدم ایکان. مونی نیچه یل خدمتنده آصراب، صوگره مدرسه‌گه کیزولگه بیرگان. اول آنده شاکردلرگه یاخشی خدمت ایتکان . بارن ـ بارن طگلاغان . شونك اوچون آلار مونی یاراتوب ، دعالر ، نمازلر ، فلانلر اویره‌ته باشلاغانلر . شولای ایدوب ، بابایناك کوب یللری مدرسه کیزولگنده اوتکان . تیك بورونغی حضرت اولوب مدرسه طارالغاچقنه اول آندن کیده‌رگه مجبور بولغان. لکن اول قاره اشنی، قاره خلقنی یاراتمی بولغانغه، همانده ملا و مدرسه تیره‌سنده خدمت ازله‌گان . نهایت شول حاضر طوره طورغان شهرینه کیلوب ، طاغی بر مدرسه‌گه باش کیزو بولوب کرگان. اوسته‌وینه واق ـ تویه‌ك نرسه یاصاب، کتاب‌تو بله‌بله آقچه جیغالی طورغان بولغاچ ، بر طول خاتونغه اویله‌نوب مدرسه‌دن چقغان، تیك حضرت و خلفه‌لرنك مهم یوموشلرینه

بوروچی، مسجد فراشینه یاردم فیلوچی بر نمازچل قارت
بولوب یاشی باشلاغان. آنی محله‌ده «کیزو بابای» دی
طورغان بولغانلر. بایلر زکاتده بیرگان، به‌یره‌ملرده قوناقده
قیلغانلر. هر کم آنی صوفیلقی ایچون یاراتقان. بر نیچه
یلدن صونگ آنگا طاغی بر بخت آچولغان. مسجدنینگ بورونغی
فراشی وفات بولغاچ، بر آوزدن مونی قویغانلر. اول
شوندن بیرلی فراشلقده طوره؛ ئه‌لده - فراش.

خیرچیلکدن فراشلقغه منو - بابایچه، بو بیک زور
و فوق‌العاده اش. شونینگ ایچون اول حاضر حیاتدن،
یازمشدن، نصیبدن بتون کوکلی‌ایله ممنون وقانع. بوحقده
سوز باشلانسه، آغاغنه؛ ایکی سوزنینگ برنده خیرچیلکدن
فراشلقغه مندرگان بیوک و رحیم ته‌کربسنه شکرانه قیله:

— الحمد، شکر، بالام... دنیالقده بیردی، ایندی
آخرتندنده محروم ایتمه‌سه ایدی!

جیتز قارت، بر زور ایشانغه مرید بولوبنه اولگورگان.
آنینگ بوبابده‌غی ممنونیتی بیگرا کده زور: مسئله بو حقده
باشلانسه، آنینگ شادلغی طاغی آرتا، یوزلری طاغی مسعو-
دیتلانه. ایشانی چنلابوقده مونی بیک یاراتا ایکان. آنگا
دائر بیک کوب اشاره‌لر بار. بابای آلارنی صاناب بتره آلمی.

ایشان حضرت ئلله نیچه مرتبه بابایدن اوز قولینه
صو قویدرغان. آیاغینه کالوش کیگانده مونینگ جیلکه‌سینه
«ید شریفلرن» قویوب، طایانوب طورغان. هر وقت

ایسه‌نمی، صاومی دیبده صوری ایکان. ئه اول هر کمگه‌ده بولوب بتمی ایکان. شوندی زور-زور التفاتلری بیك کوب بولوب، حتی بر وقت اوزینك یارطیلی اچکان و صوونغان چناياغنك موگا بیرگان. اول تبرکنی اچو مریدلرگه بیك سیراك نصیب بولا ایکان. بابای موگا بیگره‌ك شادلانا. شونی زور بخت صاناب، ایشان حضرت سؤرن اچکان کشی مین! دیگان معنی‌نی بیك الکان ایندروب آگلاتا. بابایننك قولنده‌غی تسبیحی ایشان حضرتنك معتبر مریدلرندن بری طرفندن هدیه اولوی‌ده آگا الوغ شرف بیره.

بز بوغاری اوه‌طولامز. بزگه سعادت ئلله قایده، یراقده طوبولا. حالبوکه اول آیاق آستنده بار ایمش. قارت، خیرچیلکدن فراشلقغه منگان. ایشاننك چناياق توبونده قالغان صووق چاین اچکان - شونك ایله تماماً مسعود و قانع. ئه‌بز... بز.. مین قارتنك احوال روحیه سینه بیك قزقدم. اول واطولمی، قینالمی‌غنه سعادت طابقان. سین جاناسك، کویاسك، کون تون «آلغه - آلغه» دیب واطو-لاسك... نیشله‌مه، نی قیلمه: نتیجه همان بر - اضطراب و امیدسزلك.

ئه اول، اول - اوزی فراش: شولاین مسعود ومتشکر؛ آرطغن تله‌می: جانمی! بوغنه توگل، کیله‌چکده ته‌گریسنه قاووشوب، نعمت ابدیه‌گه مظهر بولونی امید ایته.

بابابینك اسمنده ئه‌یتیم: سمیع الله . دیگـگز بویونك‌گی پرومیصلالرنك برنده بردن بر اوغلی خدمتده بوری ایکان. اول قارتنی قوناقغه چاقرغان . « بردن بر بالام بولغاچ ، بارمی قالاسم کیلمه‌دی، أولوب نیتوب کیتسه‌م بر کوروب قالیم » دیب شو اوغلینه باررغه چیققان.

VI

آنك دیگـگزگه برنچی کرووی بولوب ، اوطورغان کیمه‌مزده امین پاراخودلردن بولمیچه ، خوف خطرلی بیلکه‌نگنه بولغانغه ، یوره‌گی بیگوك طنچ توگل ؛ کوزی قورقولی، یوزی آغاره توشوب طوره ایدی .

عبادتنی ، اورادن قالدرماوغنه توگل ، عادتده‌گیدن کوب آرطق اخلاص ورجا ایله اوتی ؛ توبه‌سن ، شهادتن دائما یاکارتا طوره ؛ آزغنه جیل قوزغالسه ، صو توبینه کیدوب ، بالق قارنینه ئله‌گو دهشتی حاضر بوزینه چغا ، بیتی نغراق آغاروب ، طاوشی قالطری ، کوزلری قورقو ایله طولوب ، قوتقارو دعالرن چن کوکلدن تکرار ایته باشلی ایدی .

جیل طاغی قوتله‌نوب ، کیمه‌مز دولقونلر آراسنده کچك بر جوموچقا ره‌وشنده ئه‌یله‌نگه‌لی، «ئه‌نه باتا، مونه آوا» دیب کوتله طورغان حالتلرده بابابینك یوزینه قاراو قورقنچده ، قزغانچده بولا . اول دعالرن ته‌کریگه تیزره‌ك ایشتدریم

دیگان توسلی ـ قچقروب ، قچقروب ییبه‌ره ، شیخندن مدد صوری ؛ نیچکده یاقاسندن اولم طوتوبده شونگ ایله کوره‌شورگه وجیگلورگه باشلاغان بر آدم ره‌وشینه کره ایدی . مین آگا خوف بوقلغن ئه‌یتورگه تله‌سه‌م ، کیفی کیته : چوقنوب یا که سجده ایدوب طورغان مارجالرنی کورساتوب ، معلمانه بر قیافت ایله : ـ آنا اورصده اوزنچه قیل‌نه بیت . سین نیگه آلای . . . . . . دیب شلته‌لی باشلی ایدی . میننده سکوت ایته ایدم . شول مناسبت ایله بر ایبده‌شمنگ عین شوندی واقعه‌ده : «ئه‌ی فارت په‌ری ! نیک اولچیکلی اولمدن قورقاسگ . آشگ آشاغان ، یاشگ یاشا گان . . . . » دیب شایار وی ایسمه کیله . لکن شوندوق بابای‌نی حقلی‌ده کورم . چنلابده ، اگر بابای‌نگ قورقغان نرسه‌سی وجودگه کیلوب ، بارمزده تیره‌ن دیگـگز توبینه سفر ایتسه‌گ ، اول بیچاره‌نگ «اولگانچی بر کوروب ، قالیم» دیگان مقدس امیدی بوشقه چقاچقی و بالاسینگ تاریخ حیاتنده ، گویا ، بیگ مهم بر فاجعه بولاچقی خاطرمه کیلوب آنی قزغانامده .

بیلـگه‌ن کیمه هیچ بر جیل بولمغانن ، شولایوق قوتلی جیل قارشی‌دن بولغانده‌ده طوقتالمی جهت مطلوبقه باره آلسه‌ده ، آرتدن آقرنغنه جیل ایسکانده بیگ شه‌بده هم کوگللیده بارادر . لکن بزگه آلای راحتکنه بارو ممکن بولمادی . طن وسا کن دیگـگزدن حضورغنه شووب اوطورغان چاقلرمز کوب بولسه‌ده ، قارانغی وبولوطلی کیچه‌لرده قوتلی جیلنگ اوراب‌

Национальная библиотека
17 имени Ахмет-Заки Валиди

اوراب صوقفان وكيمەمزنی كچكنه جومو چقا كبك اويناتوب بتونلای هلاكت ياقننده قالدرغان مينوتلرده بولدی . جيل دولقون وقتنده ديگـگزنڭ كاراب ، پاراخود و اشقونتلارنده بارو بيلـكەنگه قاراغانده مڭ مرتبه جيگللدر . چونكه جيل بولسه بيلـكەن كيمه جيلنڭ آس ياغينه طابا يارطيلای آووب بارا . هم جيل قافغانصاين شـول ياقغه طابا چوگەده « ئەنه اوا . مونه آوا ...» ديگان قورقونی طاغی آرتدره . شونلقدن بابای يول بوينچه « بين الخوف و الرجاً » باردی . آكا طهارتن برده اوزمەسكه ، توبه و شهادتن ، دعاء و نوافلن كوبەيتورگه طوغری كيلدی . بر نيچه مرتبه هوشسزلقغه يافنابوب ، قوصديده بوغای .

شولار ابله برابر- اول بيك سوزچان‌ده قارت ايدی . ديگـگزنڭ طن و ساكن زمانلرنده تورلی بابدن ئەڭگمه صوغوب ، اوزينڭ وبابالرينڭ تاريخندن بايطاق نرسـه سويلاب اولگوردی . اول - جگەرلی آدم ؛ كوبنی كورگان ، كوبنی ايشتگان ؛ حياتنڭ آچيسن - توچيسن طاتوغان ؛ اوستەوينه خزينەسنده گيسنی ، بزم كبی مالايلر ابله اورطا- قلاشورغه يارارلو طبيعتی‌ده بار .

آنڭ ديگـگزگه برنچی كرووی بولوب ، بر آز قورقويك بولسەده ، باباسی آلای بولمغان . آنڭ آتاسی‌نڭ آتاسی عبداه اسملی بولوب ، تيره ياقغه دانلقلی بر آدم بولغان : صوفی ، تقوا ، جهانگيز حتی كرامتليده . عمرنده ئەلله نيچه

54059

مرتبه حج‌غه بارغان .

برنچی بارووی اوزی اوچون بولوب ، صوگره گل بدل ایله یوروگان . اول تیره کورشی آوللرده بر دنبر انابتلی و یاخشی حاجی بولغانغه ئه‌لله قایده‌غی زور بایلر بدللرن آلکا کیتروب بیرگانلر . شـول حج مناسبتی ایله اول بیك کوب کره دیگـزده بولغان آنده حسابسز کوب عجائباتقه اوچراغان ، سه‌یع‌اه قارت باباسینك اول عجائباتی حقنده‌غی حکایه‌لرنی بیك یه‌ش چاقده ایشتسه‌ده ، طاشـقه باصقان کبك محکم صاقلانوب ، بریده یوغالمغان .

اول همه‌سی بله‌ن سویلی . سویله‌گانلرینك ایك قزغی باباسینه دیگـزده اوچراغان زور وعجیب بالقلاری حقنده‌در . یللردن بر یلنی حاجی الحرمین عبداه افندی بیك کوب حاجی الحرمینلر بله‌ن حج‌دن قایتوب کیله ایکان . دیگـز اورطاسندن بیك زور بر اوطوراونك آغوب بارغانن کوروب ، همه‌سی عجبله‌نکانلرده ، قورقغانلرده . شول آقغان اوطوراوده کچکنه طاولرده ، زور آغاچلرده بار ایمش . مسافرلر تمام آبدراب ، نی دیه‌رگه‌ده بلمگانلر . همه‌سی . یا خدای . . . یا خوجه کریم . . . بو نی حکمت ، بو نی گناهشوملق ئه‌لله قیامت بولوب ، یر جیه‌ریله باشلادیمی . ربم ، اوزك قوتقار !. دیب قایغرشا حتی یغلاشا باشلاغانلر . ئه‌لده یاری ، اچلرنده کوب یاشاگان ، کوبنی کورگان بیك قارت بر حاجی الحرمین بار ایکان . تیك شولغنه

مسئلەنڭ مشکللگن چیشوب، خلقنی طنچلاندرغان. اول آغوب بارغان نرسه ـ عادی اوطوراو بولمایچه نیچەمه مڭ یللر یاشاگان عجیب زور بر بالقنڭ آرقاسندەغی شتینه کبیگنه تورلی نرسەلر جییلا ـ جییلا حاصل بولغان. «جعلی اوطوروا» ایمش.

اوز سوزینه قوت اوچون تگی حاجی الحرمین شونیه علاوه قیلغان: بوروں زمانده دیڭگزده یوررگه بیك باطر اون ایکی بالقچی بولغان ایکان، دی.

بر وقت شول بالقچیلر دیڭگزدن بالق طوتوب، حال جیەق اوچون یالغزغنه طورغان کچك بر اوطوراوغه کرـگانلر، دی. کبملرن کیبدرو، آش ـ چای قایناتو اوچون بیرنی اوچاق ایدوب قازوب، اوط یاقغانلر. بالقچیلر جلونغان. چای قایناغان. اچەرگەده حاضرلانه باشلاـغانلر، شوندن صوڭ، چەینوك یانندە آیاق اوره باصوب طورغان بر ایبدەشلری کینەتدن یغلوب، «الله.....الله... زلزله... ییر ئەیلەنه» دیب قچقره باشلاغان.

شول آرادە باشـقەلریده اوطورغان اوطوراولرینڭ قوزغالغانن، صوڭره قبله یاقغه قاراب آغوب کیتکانن کوـروب، حیران قالغانلر.

مونه بوده نگندی توبلی اوطوراو بولمیچه، شول بالق اوستینه حاصل بولغان «جعلی اوطوراو» ایکان، دی. بالقـچیلر بیرنی چوقوب، اوط یاقغاچ، بالقنڭ آرقاسینه اوط

ویالقون اوتکانده شونك تأثیری ایله اول اورننده قوزغالغان ایمش.

موندی «عجائبات» برگنه‌ده توگل.

دخی بر وقت حاجیلر ایرته نمازن اوقوب، کارابنك اوستینه چقغانلر ایکان، دی. کیمه‌لرینك یورومگانن کوروب، کاپیتاندن «نیچون طوقتاتدیڭز؟» دیب صوراغانلر. کاپیتان قولی بله‌ن اشاره قیلوب – ئه‌نه آلغه، باراچق یولمزغه طابا قاراڭز، شوندن صوڭ نیچون طوقتاغاننی اوزیڭز بلورسز، دیگان.

قاراغانلر.

ایك اوّل طاو – طاو بولوب، دولقون کورونگان. طاغی نغراق قاراسه‌لر بر مخلوق دیڭگزنی ایکیگه یاروب، دنیا قدرلی زور دولقونلر چغاروب قویاش بایوش یاغینه طابا یوزوب بارغانن آیورغانلر.

بو – باراچق یوللرن آشا کیسکانگه هم آنك آرقلی چغو ممکن بولمغانغه کوره کاراب طوقتاتولغان ایکان. بو حال جیدی کون دوام ایدوب، شونك سببندن کاراب بر آطنه اورنندن قوزغالمغان.

مونه بوده بر بیك عجیب زور بالق ایکان. آرطق زورلغندن هم چیکدن طش غیرت ایله یوزووندن شو قدر دولقون حاصل بولغان. مونك اوزونلغی شو قدر بولغانکه، باشی اوتکان نقطه‌دن یوزه – یوزه گه‌وده‌سن، نهایت

قویریغن اوتکارو اوچون ۷ تەولك عمر کیرەك بولغان . قارتلر، حاجیلرغنه توگل، کاپیتانده بو قدر زور بالقنی عمرمده برنچی کورووم دیگان ایمش . اول کوب یللر دیڭگزده یوروب معلوم بر نقطەدن گەودەسن اوزدرو اوچون متصل اوچ کون، دورت کون یوزگان زور بالقلرنی بر نیچه مرتبه کورگان بولسەده، ۷ تەولك اوتکانن برنچی کورووی ایکان، دی .

حاجی الحرمین عبدالله قارتنڭ وفاتی حقنده حکایەسی طاغی باشقەراقدر. بابانیڭ سویلەوینه کوره عبدالله حاجی نڭ وفاتی حقنده تورلی خبر بار. برەولر وباده اولگان، دی. ایکنچیلر قم آستندن چقوب، آقچه طالی طورغان یالانغاچ « قم عربلری » مال اوچون اوترگانلر ایمش، دی. بعضی برلری ایسه کعبه‌گه بار وبده رسولمزنڭ قبرن زیارتقه بارمغانلغی اوچون گناهشوملغندن قول آیاغی طارتشقان وشونڭ ایله وفات بولغان دیلر ایکان . لکن سمیع‌الله بابای بولارنڭ بارن یالغانغه چقاروب اوزینڭ مرشدی ومرحوم عبدالله حاجینڭ شریگینڭ اوغلی بولغان کریم ایشاننڭ سوزن تصدیق قیله . شویله، که :

حاجی الحرمین عبدالله افندی حجدن قایتوب کیله ایکان . زور دریا اورطاسنده کارابلری قاپل طوقتی همەسی آبدراشالر. قورقا باشلیلر.

آراده یغلاو، نذر ئەیتو وتوبەلر باشلانا.

حاجیلر دن کوبی علنی رەوشدە یەشرن قیلغان گناهلرن سویلاب، یغلاو ایلە ندامتکە، استغفارغە یابوشالر. کیمە نڭ باشــلغی آغارە . . قالطری. شولایدە اچندەگن یەشروب قالا آلمی، بر آزدن صوڭ :

ـ کارابمزنی بالق طوتدی. بو حال دیڭـگزدە یشوق بولغالیدر. اول بزدن آدم صوری: آخریسی اجلی جیتکان کشی باردر، شونی بیرماسەڭ همەمز هلاڭ بولاچقمز، دی. بتون حاجیلر نڭ یوزن اولم قورقوسی قاپلاب، تمام عقلدن شاشالر. اطرافنی دهشت چولغی. کاراب، فریاد و فغان ایلە طولا. نمازلر، توبەلر، دعالر، عبادتلر بتون کارابنی اشغال قیلە. هر یاقنی آه زار وکوز یاشی قاپلی. لــکن کاراب همان اورنندە، همان قوزغالمی. یازمش کوچلی: آڭا قارشی بارو ممکن توگل. عادت بوینچە بتون حاجیلر شباغا صالالر. کم اوستکە چقسە، شول آدم ـ بالقغە نصیب بولاچق. خلقنڭ دهشت وبحرانی اولـگیدن مڭ ئولوش آرتا. کوبی اوزلرن اوزلری بلمەدیکی حالدە شباغاغە باشلیلر. اولم دهشتی بتون یورەکلرنی یاروب بارە..

ـ یا خدای، نی بولا؟

هر کم اوزینڭ بوغازندن مدهش اولم تیمر قوللری ایلە ئلەکدروب، شول مینوتدە بالق آوزینە طاشلاناچغی اختیارسز کوز آلدندە کورە. ماڭلایغە یازلغاننی جویو ممکنمی؟ شباغا عبدالله افندیگە چقا. اول برنی دیە آلمی.

سوزسز ، حرکتسز بویصونه: چونکه: یازمشی ؛ تقدیر الهی شویله . خلق اوزلرینڭ قوتلو شادلغی ایله ایرکن بر طن آلسه‌لرده کارابده بحران و تلاش باصولمی. لکن حاضر اولم قورقوسی توگل، ئلله نیندی بر قوت آلارنڭ روحنی قایناتا... موکارچی برگه کیلگان، صبرسزلق ایله جلاشوب کوتکان بالا چاغا و یاقنلرینه کوریشورگه آشقوب بارغان بر ایبلشلر ینڭ تری کوینچه «اولم طرناغینه» ارغتلو آفتی همه‌سینه ئلله‌نی ره‌وشلی ، طنچسز بر حالت وحس بیره. بر قارت حضرت: اولم‌گه محکومنی وعظلی باشلی ، شهادتنی ایله حکم ایدوب ، تسلی ایچون یونس پیغمبرنڭ‌ده عیلی شول عبدالله افندی ره‌وشنچه بالقغه طاشلانغانن سویلی .

لکن عبدالله‌نڭ بولارغه قولاق صالورغه وقتی یوق . اول تلدن هوشندن یازه .

آنی کفنلیلرده نری کوینچه اولمنڭ قوتقارماس طرنا ـ غینه بیره ـ صوغه طاشلیلر . بالق ، قربانن جوناده کیمه‌نی ییبه‌ره .

بابانیڭ سوزینه قاراغانده ، بو آفت بورونغی حا ـ جیلرگه یش ـ یش اوچراغان ایمش . مین ، طاغی بره‌ر تورلیسن چغارو امیدیله ، آگا اعتراض ایدوب :

ـ اول بالقلر حاضرگی زمانه نیچون کیمه‌نی طوقتاتمیلر ایکان ، دیمش ایدم .

قارت آبدرامادی . حاضرگی زمانده ، دیڭگز کیمه ـ

لرینڭ توبینه زور آلماسلر قویالر. بالق کیمه‌نی طوتمق بولسه، شوکا اوزی کیسلوب، خراب بولا. کیمه‌نی طوقتاتا آلمی، ایمش‌دی. هم سوزن تقویه اوچون نینه‌یدر بر حضرتنڭ اوز آوزندن ایشدوب، شول آلمامغه کیسولگان بالق قاننن (!) کارابنڭ آرتنده‌غی صونڭ قبقزل توسکه کرگانن سویلی. شولای بولغانن حضرت اوز کوزی ایله کورگان ایکان.

کون کیچوگه؛ هوا بوزیلا، یه‌مسز وکیفسز حالگه کره باره؛ کوك یوزنده آرلی ـ بیرلی یوگورگان قاره بولوطلرده کورونوب، تون یاغندن جیللرده ایسه ـ نیچکده کوکلسزراك بر وقت یاقنایغانی طویولا ایدی.

بابایڭ ته‌ملی ئه‌کیه‌تلری طویدروب، اوزمده یوقیغه مایل بر حالت حس ایته باشلادم. اول‌ده آوزن کیروب ـ کیروب ایسنی ایدی. ایسه‌نله‌شوب، آیورلدق. مین اوز اورنومه کیلوب، یاتدم. کیمه‌نڭ آقرن ایسکان جیل ایله یومشاقغنه وراحتکنه تیربه‌توب بارووی اوز آلدینه باصا، آورایتا، یوقی کیترگاندای طویولا ایدی. کوکده یورگان بولوطلرنی چالقان یاتقانم حالده بر آز تماشا قیلدمده یوقیغه کیتدم.

VII

آخریسی، یاغشوق طالونغاندر، بو یوقیم عادتده‌ـ گیدن اوزاق هم طنچ دوام ایتدی. تیك یولچیلرنك شادلقلی طاوشیغنه اویاتدی. مین طورغانده تون اوتوب، ایرته‌نگی وقت کیلگان ـ هوا صاف، آچیق بولوب کوك یوزی بوـ لوطلردن تمام آرچولغان ممده ئلله قایا، اچکه طابا، کروب کینکان توسلی ـ بیك یراق طویولمقده ایدی. کیچ بلەن ایسه باشلاغان شمال جیلیده تمام طوقتاب، دیگـگز اوستی طن؛ شوما و کوزگی کبك یالطراوقلی، بر توسده ایدی. فقط چاقغنه، صیبقغنه طومان کوته‌ربله ایدی.

شرق قزغلت صاری توسکه کروب، بو دیگـگزه ده انعکاس ایتکان: موك؛ طن؛ حسلی. بتون تیره یاغنی قزل ـ صاری اوتقه کوموب، صو توبندن الوغ قویاش کوته‌ریله. اول بیك زور اوط شاری توسلی اولوب، بیبك توشلکگه طابا توجه ایله حرکت ایته.

دیگـگز یا گا توس، یا گا جمال آلا. غیر عادی بر جیل ایله یالقاوغنه صالمانغنه تیبره‌نگان توسلی بولاده طاغی طنا. هوا ـ اچوب طوبغوسز لطیف. بو وقت آدمنـگ روحیغنه توگل، بتون ته‌نی، طامرلری وهمه اعضاسی ئلله نیندی لطیف و مای کبك یومشاق و راحتلی بر حالت حس ایته.

بز همان بارامز . . . بارامز . . .

کونبایوش یاغنده صو توبندن طاولر قالقوب چقا .
آلار یراق توگل توسلی . اوزلری همان زورایا ، قالونایا ،
کوککه آشـا بارالر . بر . . . . ایکی . . . . اوچ ساعت
وآرطقده بارامز . لکن طاولر همان اولگی اورننده ؛ آلار
ایله بزم آراده‌غی مسافه همان اولگیچه طوره ، کیمومی .
بایطاقدن اول آلشنه ــ مسافه‌نك کیموگانی سیزبله باشلی .
اول طاولرغه یاقنایامز . طاو ایته‌گنده‌گی اورمانلر ، شهر ،
لیمان ، قله ، مورجا و معبدلر آیورمه آچیق طانولالر .
کیمه‌ده‌گیلر عموماً جانلانا : طاوش وقوزغالش کوته‌ربله .
یولچیلر « ایسه‌ن ـ صاو » بو کوننی کوره آلولرندن شاد ـ
لانغانلقلاری یوزلرینه چقا . خوف خطر بته .

خصوصاً مارجالر ایله بزم قارتمز شـادلغندن نی
اشله‌رگه بلمی ، قایتا ـ قایتا شکرانه قیله‌لر . لکن یازقلی
قاغه آلای توگل ــ آڭا باری بر .

یارغه یاقنایوب ، وخشیانه آفرغان پوییزد و زاۋود
طاوشلرن ایشتو ومزین بنالرنی کورو ایـله ئلله نرسه‌م
یوغالا ، ئلله نی بر نرسـه‌منی طارطوب آلالر . کوکل
تله‌گان حالتنك آفطق مینوطی جیتکان توسلی طویولا . . .

آور هم کوکلسز . . .

لکن باشقه چاره یوق . کیمه یارغه طوقتی . یولچیلر
اولمنك مدهش طرناغندن قاچقان کبك آشغا ـ آشغا چغوب

کیدەلر. میندە، تلەر تلەماس‌گنە ئەیبرلرمنی آلامدە،
صالماق وباصونقی آدوملر ایلە آتلاب یارغە چغام.

БИБЛИОТЕКА
Başqortostan Ydək
Kitap Pa...
Kəbə...
Баш...ской Центр. Книжн. Палата

Национальная библиотека
имени Ахмет-Заки Валиди

دولت نشریاتی